

Natuur verlevendigt de stad en draagt bij aan een prettige woon- en werkomgeving. De gemeente besteedt dan ook veel aandacht aan groen en natuur in de stad. Een rijk natuurleven is echter niet enkel gebonden aan de groene gebieden die Gouda heeft. Zo zijn de gierzwaluw, huiszwaluw en vleermuis juist afhankelijk van gebouwen in de stad.

Dit boekje is een onderdeel van een reeks van uitgaven over de vele mooie groenplekjes en hun flora en fauna in Gouda. Deze boekjes zijn o.a. te verkrijgen bij het **Infocentrum Heempad** (Inloopmiddag elke eerste woensdag van de maand van 14.00 tot 16.00 uur. Het Heempad bevindt zich tussen de Bloemendaalseweg en de Ridder van Catsweg), bij **Cyclus** (Goudkade 23) of de gemeente Gouda (Stadswinkel, Klein Amerika 20).

Enkele andere uitgaven zijn:

- Wandeling op het Goudse Heempad (1)
- Wandeling langs groene plekjes in de Goudse binnenstad (2)
- Natuurvriendelijk tuinieren (3)
- Excursies in de Goudse groengebieden (4)
- Natuurwandeling door het Steinse Groen (5)

052007/2500/No6A



Dit is een uitgave van:



De huiszwaluw, gierzwaluw en vleermuis in Gouda

Uit de serie
Natuur in Gouda

6



Natuur in en om de stad is belangrijk voor Gouda

Natuur verlevendigt de stad en draagt bij aan een prettige woon- en werkomgeving. De gemeente besteedt dan ook veel aandacht aan groen en natuur in de stad. Een rijk natuurleven is echter niet enkel gebonden aan de groene gebieden die Gouda heeft. Zo zijn de gierzwaluw, huiszwaluw en vleermuis juist afhankelijk van gebouwen in de stad.

Door bouwontwikkelingen komen bepaalde bouwkundige elementen echter steeds minder voor. Hierdoor dreigen broed- en slaapplekken voor deze typische stadsbewoners te verdwijnen. Gelukkig bestaan er alternatieve bouw mogelijkheden en kunnen architecten, projectontwikkelaars, woningcorporaties én particulieren met kleine aanpassingen en speciale voorzieningen veel doen om dit te voorkomen. De gemeente informeert de betrokken partijen en zorgt zelf ook voor voorzieningen zoals nestkasten of kleiverzamelplekken waarmee huiszwaluwen hun nest kunnen bouwen.

Graag vraag ik uw aandacht voor de gierzwaluw, huiszwaluw en vleermuis, zodat deze medebewoners ook in de toekomst blijven rondvliegen in Gouda.

M. Kastelein
Wethouder (stedelijk beheer en milieu)

colofon

tekst: Cyclus en Gemeente Gouda **lay-out:** Studio Steenberg Bno **foto's:** Hans Sanders, Eric Kaiser, Bill Ball, Roy de Haas, Karel Mauer, Marc Guyt, André van Kleinwee en Ted Steenberg
druk: drukkerij Twigt bv, Waddinxveen **uitgave:** Cyclus en gemeente Gouda



foto: Bill Ball

Gierzwaluwen

Kent u de gierzwaluw, de vogel die tijdens de zomermaanden in kleine groepjes als een sikkel over de stad scheert met een wat krijsend geluid? De zwart-bruine gierzwaluw (*Apus apus*) wordt ook wel de “100-dagen-vogel” genoemd omdat hij jaarlijks slechts zo’n 100 dagen in ons land verblijft (van eind april tot begin augustus). De rest van het jaar is de gierzwaluw op trek en verblijft de vogel in Afrika.

De 3 maanden per jaar die de vogel in Nederland doorbrengt zijn van groot belang voor zijn voortbestaan, omdat hij in deze periode broedt en jongen grootbrengt.

Bijna altijd op de vleugels!

De gierzwaluw behoort niet tot de zwaluwenfamilie, maar tot een aparte groep, de Apodidae (“zonder poten”). Dit laatste klopt niet, want hij heeft wel degelijk kleine, bevederde pootjes met vier naar voren gerichte scherpe nagels. Hiermee kan hij zich vastgrijpen aan muren of dakranden. Echt lopen, van de grond opvliegen of zitten

zoals de ‘echte’ zwaluwen (boerenzwaluw, huiszwaluw en oeverzwaluw) gaat erg moeizaam. De gierzwaluw brengt daardoor vrijwel zijn hele leven vliegend door. Eten, drinken (door laag over het water te scheren), paren en zelfs slapen – het gebeurt allemaal in de lucht. Bij het vliegen kunnen snelheden van 120 kilometer per uur bereikt worden!

Het nest van de gierzwaluw

Het vrouwtje legt in mei 2 tot 3 eitjes, die na 19 - 20 dagen uitkomen. De jonge vogeltjes blijven ca. 40 dagen op het nest. Na het verlaten van het nest vliegen ze direct naar de overwinteringsgebieden in Afrika. Ze zullen pas na enige jaren weer terug keren, als zij zelf gaan nestelen. De gierzwaluw is van oorsprong een rotsbewoner die nesten maakte in kieren en spleten van rots-wanden en kliffen. In de loop van de eeuwen is de vogel een stadsbewoner geworden, die gebouwen als broedplaats gebruikt. Hierbij maakt hij gebruik van kapotte dakpannen, losgeraakte loodslabben, gaten in muren en holtes achter/onder dakgoten en boeidelen.

Om een nestplaats te zoeken kan hij niet, zoals een spreeuw of mus, hippend over het dak een opening ontdekken en voorzichtig naar binnen gaan, om te zien of de plek goed en veilig is. Een gierzwaluw moet vliegend een nestplek zoeken en er met grote snelheid naar binnen gaan. De gierzwaluw wordt in zijn voortbestaan bedreigd door de geleidelijke verdwijning van geschikte broedgelegenheden. Oude gebouwen worden gesloopt of gerenoveerd, gaten en spleten in muren wordt gedicht, scheefliggende pannen worden vervangen enz. Gierzwaluwen veroorzaken geen overlast. Pannen en panlatten worden nauwelijks aangestast door hun aanwezigheid. Zij vervuilen de muren van de gebouwen waarin zij nestelen niet en u zult ook geen uitwerpselen op de grond onder hun nesten aantreffen.

De gierzwaluw in Gouda

In Gouda is de gierzwaluw gelukkig nog niet verdwenen uit het stadsbeeld. De gierzwaluwen nestelen onder meer in het centrum van de stad, de Kadenbuurt en omgeving. Op een aantal plekken in de stad zijn speciale voorzieningen voor gierzwaluwen aangebracht. In de Goudse

schouwburg zijn bijvoorbeeld aan de achterzijde van het gebouw speciale nestkasten ingemetseld. Ook in de wijken Veen- en Rietzwaluw zijn aan de koppevels nestkasten aangebracht. Dit zijn enkele voorbeelden om de gierzwaluw te behouden in de stad. Het is een bijzonder nuttige vogel die zich voedt met allerlei soorten insecten, bladluizen en spinnetjes. Een gierzwaluwgezin kan per dag meer dan 20.000 insecten verorberen!

De gierzwaluw en de wet

De Flora- en Faunawet verbiedt het doden, verwonden, vangen en opzettelijk verontrusten, beschadigen of verstoren van nesten, holen e.d. en eieren zoeken en rapen van beschermde inheemse dieren. Daartoe behoort ook de gierzwaluw! De Algemene Inspectiedienst (A.I.D.) ziet toe op de naleving van de Flora- en Faunawet en treedt op tegen het verstoren van nesten in de



foto: Hans Sanders

broedtijd (van 15 maart tot 15 juli). Nesten mogen niet verstoord en verwijderd worden! Onder verstoring wordt ook gerekend het rooveren van gebouwen waarin zwaluwen broeden. Alle werkzaamheden in de omgeving van de nesten die tot verontrusting en verstoring leiden, zijn dus niet toegestaan. Ontheffing kan alleen verleend worden als het belang van de volksgezondheid en/of openbare veiligheid in het geding is. De bescherming geldt voor alle inheemse vogels.

De gierzwaluw is zeer “honkvast” en keert elk jaar terug naar hetzelfde nest. Indien dit – bijvoorbeeld door sloop of ingrijpende renovatie – verdwenen is, betekent dit een ramp voor de vogel. Niet in staat zich snel aan de nieuwe situatie aan te passen blijft hij op de plek rondvliegen waar zijn nest zich eens bevond. Er gaan soms jaren overheen voor zo’n ontheemde vogel weer tot broeden komt. Dit vormt een bedreiging

voor het voortbestaan van de gierzwaluw.

De A.I.D. heeft een 'Groendesk', telefoon 030 669 2640, aid-groendesk@lnv.nl (buiten kantooruren 045 5466230). Als u vermoedt dat er gierzwaluwen ergens in uw gebouw of woning nestelen, neemt u dan contact op met Cyclus, telefoonnummer 547500. Er komt dan iemand bij u aan huis om de situatie te bekijken.



Gierzwaluwkasten in kopgevel Veen- en Rietzoom.



Gierzwaluwkasten in de muur van de goudse schouwburg.

Wat kunt u doen?

Zoals uit het bovenstaande blijkt is de gierzwaluw voor zijn voortbestaan grotendeels afhankelijk van de inspanningen van de mens. Gelukkig is het mogelijk op betrekkelijk eenvoudige wijze (nieuwe) woonruimte voor deze vogel te creëren. Zo kunt u nestkasten ophangen, houtbetonnen neststenen in metselen in de gevel of speciale gierzwaluw dakpannen aanbrengen, zowel in bestaande bouw als bij nieuwbouw. Van veel dakpantypes is tegenwoordig een gierzwaluw-variant te verkrijgen (voorzien van een invliegopening, de zgn "neus" of "huif"). Deze is zo geconstrueerd dat er geen gevaar is voor inregeren of insneeuwen. Onder de pannen blijft het dus perfect droog.



Gierzwaluw dakpan.

De extra kosten, mits vroeg genoeg gepland, vallen in het niet bij de totale bouwsom. In het geval van restauratie van gemeentelijke monumenten of beeldbepalende panden zijn de te maken kosten bovendien onderdeel van de subsidiabele restauratiekosten.

Waar moet u op letten?

- de werkzaamheden niet tijdens het broedseizoen uitvoeren.
- bij het vervangen van oude invliegplekken de nieuwe altijd op ongeveer dezelfde plaats aanbrengen.
- gierzwaluwen zijn koloniebroeders, dus hoe meer nestgelegenheden bij elkaar, hoe beter het is.

- nestgelegenheden op minstens vier meter hoogte aanbrengen zodat de gierzwaluwen voldoende vrije valruimte onder de opening hebben. Omdat de vogels zich niet kunnen afzetten met hun pootjes, laten ze zich uit de opening van hun nest vallen.
- daken met een hellingshoek van minder dan 45 graden zijn niet geschikt; de zon staat namelijk de hele dag op het dak te schijnen en de temperatuur kan oplopen tot boven de 50 graden.
- een vrije aanvliegroute: de toegang tot het nest mag niet belemmerd worden door zaken als bomen, vlaggenstokken of openslaande ramen.
- dakpannen of nestkasten voor de gierzwaluw op het noorden of oosten van een gebouw aanbrengen, zodat het niet te warm wordt in de nesten.

Tenslotte

De overlevering wil dat zwaluwen geluk brengen. Ze zouden niet komen waar onrecht heerst of ruzie wordt gemaakt, en waar zij nestelen zou

brand noch bliksem inslaan. Dit bijgeloof is zeer wijdverbreid – zo brengt men in Nepal in huizen van jonggehuwden nissen aan voor gierzwaluwen, zodat zij verzekerd zijn van een lang en gelukkig leven.

Voor meer informatie over gierzwaluwen, nestgelegenheden, het lokken van de dieren enz. kunt u het beste contact opnemen met Gierzwaluw-bescherming - Nederland (GBN). Secretariaat: Mevr. M.H. Andriessen, Fideliolaan 78, 1183 PN Amstelveen Telefoon 020 645 5207 e-mail: gbn-ned@planet.nl of kijk op www.gierzwaluwbescherming.nl



foto: Erich Kaiser





foto: Roy de Haas / www.agami.nl

De huiszwaluw in Gouda

In Gouda hadden we jaren terug de grote Both-locatie aan de Bloemendaalseweg (nu Gaardenbuurt) en de kleine Both-locatie achter het ISMH gebouw aan de Thorbeckelaan. Op beide locaties werd witlof geteeld. Deze witlofpennen kwamen van de zware kleigrond uit Zeeland en werden in Gouda op beide terreinen schoon gespoeld. De spoelklei lag in het open veld waar de huiszwaluwen dankbaar gebruik van maakten voor hun nestbouw. Door het verdwijnen van de witlofteelt is het aantal huiszwaluwnesten in deze buurten van Gouda sterk verminderd. In Nederland en ook in Gouda broeden steeds minder huiszwaluwen. Het vinden van een geschikte nestplek in nieuwbouwwijken valt niet mee voor de huiszwaluw. In deze moderne wijken ontbreekt het vaak aan dak- en gootoverstekken. Maar ook goed bouw materiaal als klei en modder voor het maken van het nest, wordt in de stad schaars.

De huiszwaluw en de wet

De Flora- en Faunawet verbiedt het doden, verwonden, vangen en opzettelijk verontrusten, beschadigen of verstoren van nesten, holen e.d. en eieren zoeken en rapen van beschermde inheemse vogels. Daartoe behoort ook de huiszwaluw! De Algemene Inspectiedienst (A.I.D.) ziet toe op de naleving van de Flora- en Faunawet en treedt op tegen het verstoren van nesten in de broedtijd (van 15 maart tot 15 juli). Nesten mogen niet verstoord en verwijderd worden! Onder verstoring wordt ook gerekend het renoveren van gebouwen waarin zwaluwen broeden. Alle werkzaamheden in de omgeving van de nesten die tot verontrusting en verstoring leiden, zijn dus niet toegestaan. Ontheffing kan alleen verleend worden als het belang van de volksgezondheid en/of openbare veiligheid in het geding is. De bescherming geldt voor alle inheemse vogels.

De huiszwaluw

In de zomer komen we rond huis en boerderij de huiszwaluw tegen. Terug van de overwintering in het zuiden van Afrika zijn de huiszwaluwen van april tot oktober in ons land. Ze hebben vele duizenden kilometers gevlogen om hier onder dakranden en dakgoten een nest van klei of modder te bouwen en hun jongen groot te brengen. Een huiszwaluw kunnen we herkennen aan zijn witte onderzijde en een duidelijke witte plek boven, op de grens van de rug en staart – de stuit, genoemd. De witte stuit steekt scherp af tegen de donkerblauwe/zwarte kleur van de rest van de bovenzijde. Helaas gaat het de huiszwaluw niet voor de wind.

Het nest van huiszwaluw

De huiszwaluw maakt een halfbolvormig nestje van klei en modder aan de onderzijde van overstekende dakgoten en randen. De huiszwaluw leeft in groepen en broedt in kolonies. Het vrouwtje legt half mei 4 tot 6 eieren. Deze komen na 14 tot 15 dagen uit. De jonge

huiszwaluwen blijven dan nog 2 à 3 weken in het nest en worden door beide ouders gevoerd. Soms hebben huiszwaluwen een tweede legsel. Begin oktober vertrekken de vogels weer naar het zuiden om daar te overwinteren. Wist u dat een Huiszwaluw 9000 insecten per dag vangt ,voor zijn dagelijkse kost.



foto: Karel Mauer / www.agami.nl

De A.I.D. heeft een 'Groendesk', telefoon 030 669 2640, aid-groendesk@lnv.nl (buiten kantooruren 045 5466230). Als u ziet dat er huiszwaluwen ergens bij uw gebouw of woning nestelen, wilt u dit melden bij Cyclus, telefoonnummer 547500, of bij een van de plaatselijke natuurverenigingen als het KNNV of IVN (kijk voor adressen in de stadsgids).

Wat kunt u doen

Zoals uit het bovenstaande blijkt is de huiszwaluw voor zijn voortbestaan grotendeels afhankelijk van de inspanningen van de mens. Gelukkig is het mogelijk op betrekkelijk eenvoudige wijze (nieuwe) woonruimte voor deze vogel te creëren. U kunt kunstnesten ophangen onder een dakoversteek of dakgoot zowel in bestaande bouw als bij nieuwbouw.

Waar moet u op letten?

- werkzaamheden niet tijdens het broedseizoen uitvoeren; dat geldt met name voor renovatie of schilderwerk aan de dakgoot.
- bij het vervangen van oude nestelplekken de nieuwe kunstnesten altijd op ongeveer dezelfde plaats aanbrengen.
- huiszwaluwen zijn koloniebroeders, dus hoe meer nestgelegenheden bij elkaar, hoe beter het is.
- breng nieuwe kunstnesten aan onder een lichtkleurig (lieftst wit of crème) geverfde dakoversteek of dakgoot.
- Een vrije aanvliegroute: de toegang tot het nest mag niet belemmerd worden door zaken als bomen binnen een straal van 6 meter of vlaggenstokken of openslaande ramen.
- kunstnesten op het noorden of oosten van een gebouw aanbrengen, zodat het niet te warm wordt in de nesten.

Kunstnesten zijn te verkrijgen bij de Vogelbescherming, Waveka en Vivara. Voor het aanschaffen van kunstnesten kunt u de webpagina van deze drie leveranciers raadplegen. www.vogelbescherming.nl; www.waveka.nl; www.vivara.nl



Huiszwaluw kunstnesten in de Visserstraat.



foto: Marc Guyt / www.agami.nl



Vleermuizen

Bijna iedereen heeft wel eens een vleermuis gezien. 's Avonds in de tuin, op straat of in het park. In de schemering komen ze tevoorschijn om als luchtacrobaten achter insecten aan te jagen. Voor sommige mensen een fascinerend schouwspel, voor andere een enge vertoning. Vleermuizen roepen immers bij veel mensen akelige gedachten op. Zo zouden vleermuizen in je haren vliegen en je aanvallen om bloed te zuigen, allemaal niet waar. Er zijn meerdere soorten vleermuizen; In Gouda en omgeving treffen we de dwergvleermuis, ruigedwergvleermuis, laatvlieger, grootoorvleermuis, meervleermuis en watervleermuis aan.

Het navigatiesysteem van een vleermuis

De manier waarop een vleermuis in het donker zijn weg vindt, is bijzonder. Tijdens de vlucht worden ultrahoge geluidjes via de keelholte uitgestoten, die voor mensen onhoorbaar zijn. Vervolgens luistert de vleermuis naar de weerkaatsing van het geluid. Uit de 'echo' leidt hij af

welke vorm een voorwerp heeft en waar het zich bevindt (dit heet echolocatie). Op deze manier vangt hij insecten en andere prooidieren en kan hij feilloos boombtakken en gebouwen ontwijken.

Waar verblijven vleermuizen

We kunnen vleermuizen indelen in boombewonende

en gebouw bewonende soorten. Vleermuizen hebben de naam vooral in oude gebouwen en kerken te verblijven. Binnen het Goudse stedelijk gebied verblijven de dwergvleermuis en laatvlieger graag in woonhuizen. Bij voorkeur zitten ze in een spouwmuur, onder dakbedekking, achter houten betimmering, daklijsten of in dubbelwandige schoorstenen. Deze plekken vinden de vleermuizen makkelijker in oude gebouwen. De ruige dwergvleermuis maakt zowel gebruik van gebouwen als holtes in oude bomen.

Voedsel en jagen

Een vleermuis moet om te overleven per nacht een kwart tot een derde van zijn lichaamsgewicht aan insecten eten. Voor een vleermuis betekent dat per nacht wel 300 muggen, motjes en kevers vangen. Een vleermuis eet per jaar ongeveer een kruiwagen vol insecten. Het zal duidelijk zijn dat vleermuizen een heel eigen en belangrijke rol in de natuur spelen.

Kraamkolonie

Vleermuizen zijn de enige vliegende zoogdieren. In mei vormen de vrouwtjes - vaak in groepjes van enkele tientallen - een kraamkolonie. Gemiddeld krijgen de vrouwtjes één jong per jaar. In juli- augustus vallen de kolonies weer uiteen. De mannetjes leven 's zomers alleen. Een aantal soorten gebruikt voor zo'n kraamkolonie oude holle bomen. Een kraamkolonie van dwergvleermuis en laatvlieger gebruikt daarvoor gebouwen en woningen in onze stad. Van een kolonie vleermuizen heeft u in principe weinig te duchten. Vaak zijn mensen zich niet eens bewust van hun "medebewoners". Vleermuizen veroorzaken geen schade aan lak, verf of hout. Klachten over vleermuizen gaan meestal over keutels op drempels en kozijnen en op de vloer.

Winterslaap

Van oktober tot maart houden vleermuizen een winterslaap. Hiervoor zoeken ze vorstvrije ruimtes op zoals grotten, bunkers of fortten. Maar ook een vochtige kelder of kruipruimte onder een gebouw kan een geschikte plek zijn. Soms liggen er tientallen kilometers tussen de plek waar

ze zomers verblijven en 's winters een winterslaap houden. Halverwege maart komen ze weer te voorschijn.

Pak een vleermuis niet met blote handen

Vleermuizen kunnen, net als andere zoogdieren, ziekten overbrengen op mensen door te bijten. Een bekende ziekte is rabiës of hondsdolheid. In Nederland is dit virus slechts bij twee vleermuissoorten vastgesteld, namelijk bij de laat-



Vleermuisenkast aan het Heempad.



Achter het houtwerk een schuilplek voor vleermuizen.

vlieger en de meervleermuis. In Nederland heeft nog niemand, ook geen huisdier, kwade gevolgen ondervonden van contact met een vleermuis. Blijf bij een vleermuisvondst wel alert. Bijvoorbeeld wanneer een vleermuis ziek lijkt en agressief doet. Besmette vleermuizen vallen niet aan, maar kunnen wel bijten als ze worden vastgepakt. Daarom: pak nooit een vleermuis met blote handen, maar gebruik altijd een stevige handschoen. Dat sluit de kans op een beet uit. Bent u toch door een vleermuis gebeten, neem dan contact op met de plaatselijke GGD.

De vleermuis en de wet

Alle vleermuizen in Nederland zijn beschermd en vallen onder de Flora- en Faunawet. Deze wet

verplicht ons zorgvuldig om te gaan met de inheemse flora en fauna en niets te doen waarvan we weten, of redelijkerwijs kunnen vermoeden, dat het nadelig zal zijn voor bijvoorbeeld vleermuizen. Dat betekent dat het verboden is vleermuizen te vangen of te doden. Ook is het niet toegestaan hun verblijfplaatsen te verstoren of te beschadigen.

Wat kunt u doen

Zoals uit het bovenstaande blijkt zijn vleermuizen voor hun voortbestaan grotendeels afhankelijk van de inspanning van de mens. Gelukkig is het mogelijk op betrekkelijk eenvoudige wijze rekening te houden met deze beschermde dieren.

Dwergvleermuis.



Waar moet u op letten ?

- bij sloop van gebouwen is het van belang in de maanden april t/m oktober te controleren of er vleermuizen of een kraamkolonie in het gebouw verblijven. Deze controle moet uitgevoerd worden door een vleermuizenspecialist. Is dit het geval dan zal ontheffing aangevraagd moeten worden en men zal met de sloop moeten wachten tot de vleermuizen uit het gebouw zijn vertrokken naar hun winterverblijf elders.
- zelf een vleermuizenkast maken en op 2 à 3 meter hoogte ophangen aan de gevel of aan een boom. Een bouwtekening is te vinden op de website www.vleermuis.net/bescherming.
- voor de aanschaf van een vleermuizenkast kunt u de webpagina van deze twee leveranciers raadplegen. www.waveka.nl of www.vivara.nl

Bij veel mensen roepen vleermuizen gevoelens van onbehagen of angst op. Dat is niet nodig, want vleermuizen zijn niet agressief of gevaarlijk. Als u vermoedt dat er vleermuizen of een kraamkolonie in uw woning zitten, neem dan contact op met Cyclus, telefoonnummer 547500. Er komt dan iemand bij u aan huis om de soort vast te stellen en de eventuele kolonie te registreren. In geval van overlast wordt bekeken wat er aan te doen valt.

